

Posudek oponenta na disertační práci Mgr. Romana Kurkina „Faktory plodnosti a regionální diferenciace plodnosti v České republice po roce 1991“

Cílem disertační práce bylo zhodnotit vývoj úrovně regionálních rozdílů úhrnné plodnosti a zjistit, zda dochází k divergenci či konvergenci mezi sledovanými oblastmi. Dále pak identifikovat faktory, které mají vliv na rozdíly v transverzální plodnosti. Autor se ve své práci zaměřuje především na faktory, které ovlivňují intenzitu plodnosti v České republice v době, kdy dochází k výrazným změnám v reprodukčním chování populace a zaměřuje se na období od 90. let 20. století do současnosti. Při hodnocení využívá údaje ze sčítání lidu 2011 na individuální úrovni, modeluje počet dětí narozených ženám i počet závislých dětí v rámci hospodářící domácnosti ve vazbě na faktory plodnosti. Při hodnocení okresní plodnosti je úhrnná plodnost využita jako závislá proměnná na faktorech, které ovlivňují regionální plodnost. Autor ve své práci diskutuje také problematiku metodologie ve sčítání, odlišné ukazatele plodnosti a přístup ke studiu na odlišných měřítkových úrovních. Poukazuje na fakt, že poprvé v historii podle dat ze sčítání 2011 poklesla hodnota kohortní plodnosti žen s ukončenou reprodukcí pod dvě děti na jednu ženu. Na základě logistické regrese poukazuje na významný vliv rodinného stavu a nejvyššího ukončeného vzdělání. Upozorňuje na výraznou proměnu regionální plodnosti v posledních letech desetiletích a také na fakt, že na budoucí vývoj plodnosti bude mít vliv schopnost vysokoškolsky vzdělaných žen harmonizovat rodinu a práci.

Samotná práce je rozsahem 153 stran s přílohami prací přiměřeně rozsáhlou. Skládá se kromě úvodu a závěru, z 8 základních kapitol. Je doplněna přehledným seznamem tabulek, obrázků a příloh.

Nejprve se autor věnuje problematice faktorů plodnosti a provádí hodnocení na základě diskuze s literaturou. Zaměřuje se hlavně na ekonomické faktory a harmonizaci pracovního a rodinného života žen. Poukazuje na fakt, že jedním z nejvýraznějších faktorů, které ovlivňuje odkládání mateřství je růst vzdělanosti. Také zmiňuje vliv rodinného stavu na plodnost, kdy osoby žijící v manželství mají větší šanci na narození dítěte ve srovnání s ostatními. Jako další faktory poukazuje na vliv náboženské víry i odlišného původu obyvatel, na dostupnost moderních antikoncepčních metod apod. Autor na základě rešerše literatury stanovuje hypotézy – faktory plodnosti. Třetí kapitola je věnována faktorům regionální plodnosti a rešerši literatury. Poukazuje na fakt, že v České republice i přes nárůst sociální a ekonomické diferenciace regionů nemusí docházet k rozdílům v plodnosti. Za nejvýznamnější faktor, který ovlivňuje plodnost je zde zmíněna míra urbanizace, dále například dostupnost služeb, úroveň vzdělání, míra nezaměstnanosti apod. I v této kapitole autor předkládá hypotézy, které bude ověřovat. Kapitola čtvrtá se věnuje problematice vývoje plodnosti a zaměřuje se v ní na metodologické aspekty dat o vývoji plodnosti. Poukazuje na výhody i nevýhody sčítání lidu. Poukazuje na fakt, že vliv na výsledky může mít odlišná metodologie ve sčítání 2001, kdy se zjišťoval celkový počet narozených dětí, nikoliv pouze živě. Také fakt, že výsledky sčítání 2011 byly primárně publikované podle místa obvyklého pobytu, může mít vliv na výsledky ve srovnání se staršími sčítáními. Následně se v této kapitole autor věnuje vývoji kohortní a transverzální plodnosti. Poukazuje na změny, ke kterým dochází a využívá také ukazatel očištěné úhrnné plodnosti, který bere v úvahu vliv změn v časování rození dětí. Pátá kapitola je věnována diferenční kohortní plodnosti a zkoumá v ní autor vliv intenzity plodnosti podle rodinného stavu,

nejvyššího ukončeného vzdělání, hlavní třídy zaměstnání, národnosti, náboženské víry, zabývá se také vlivem velikosti obce. Zjišťuje, že plodnost žen s ukončenou reprodukcí vykazuje stabilní okresní vzor. Kapitola šestá zkoumá faktory kohortní plodnosti. Pro hodnocení využívá logistickou regresi. Celkem autor zkonstruoval jedenáct modelů, které postupně vyhodnotil. Kapitola sedmá se věnuje závislým dětem ve výsledcích sčítání lidu 2011. Zde autor vychází z podkladů, které jsou zpracovávány v rámci sčítání při zpracování údajů o hospodářských domácnostech. Hodnotí zde také vliv charakteristik osob na počet závislých dětí. V osmé kapitole autor zkoumá regionální diference transverzální plodnosti. Na základě regresní analýzy ukazuje fakt, že dochází ke konvergenci úhrnné plodnosti mezi sledovaným obdobím. Poslední devátá kapitola hodnotí faktory regionální diference transverzální plodnosti. Zde autor využívá metodu vícenásobné lineární regrese. Výběr období zdůvodňuje z pohledu dostupnosti a vhodnosti. V závěru pak autor zdůrazňuje význam pochopení diference plodnosti v České republice, upozorňuje na význam rodinného stavu, jako klíčového faktoru určujícího plodnost, postupně hodnotí všechny vytyčené hypotézy. Za nejvýznamnější faktory, které ovlivní budoucí plodnost žen, považuje fakt, jak bude narůstat podíl vysokoškolsky vzdělaných žen, jak bude možné harmonizovat pracovní a rodinný život. Dále pokazuje na fakt, že je otázkou, jak ženy, které žijí v religióznějších okresech, dokáží sladit hodnotové schéma s celospolečenskými změnami, které nastaly po roce 1990.

Téma práce, které autor zvolil je v současné době velice aktuální. Cíl práce se autorovi podařilo zcela naplnit. Autor podrobně prostudoval bohatou literaturu zabývající se danou problematikou, vyhodnotil faktory určující změny v úrovni plodnosti v České republice i v regionech. Vyhodnotil vhodnými statistickými metodami faktory plodnosti i vývoj plodnosti v ČR. Práce je napsána čtivě a srozumitelně, doplněna řadou přehledných tabulek a grafů. Jednotlivé postupy jsou zdůvodněny, dobře popsány. Autor se danou problematikou zabývá dlouhodobě a prokázal, že se v dané problematice velmi dobře orientuje.

Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí.

Otázka pro doktoranda:

Pokud v České republice dojde k situaci, že se podíl vysokoškolsky vzdělaných žen dostane k hodnotě maxima a nebude tedy docházet k dalšímu zvyšování, který z faktorů bude podle Vás mít nejvyšší vliv na plodnost žen a proč?

V Praze dne 27. 8. 2015

doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc.